

Kur'an'ı Anlamada Usûlün Önemi

Dr.Fatih ORUM¹

Ölçü varsa usûl bir zorunluluktur. Çünkü ölçü, usûl ile tespit edilir. Bugün tabiat kitabının âyetlerini okuyanlar, Allah'ın koymuş olduğu ölçüye uyarak, her ilmin kendi disiplini çerçevesinde sonuca ulaşmaya çalışırlar. Aynı ölçü, Allah'ın Kitabı için de söz konusu olduğundan, kitâbî âyetler de bir usûl üzere okunmalıdır.

¹ İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisi, Süleymaniye Vakfı ilmî araştırmacısı.

Yüce Allah her şeye bir ölçü koymuştur. O, şöyle buyurur:

“Şüphesiz Allah her şey için bir ölçü koymuştur.” (Talâk 65/3)

Şu âyet de Allah'ın katında, her şeyin bir ölçüye göre olduğunu gösterir:

“Onun katında her şey bir ölçüye göredir.” (Ra'd 13/8)

O'nun varlıkları yaratması da hep bir ölçüye göredir. İlgili âyet şöyledir:

“Biz, her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır.” (Kamer 54/49)

Her şeye bir ölçü koyup, her şeyi o ölçüye göre yarattığı için, Allah'ın her işi ve her emri, belirlenmiş bir ölçüye göre olur. Nitekim O, şöyle buyurur:

“Allah’ın işi, tam belirlenmiş bir ölçüye göredir.” (Ahzâb 33/38)

Allah’ın şüphesiz her şeye gücü yeter ama O, var ettiği her şeye bir ölçü koymak suretiyle kulları için bir imtihan ortamı oluşturmuştur. Bundan dolayı, “Allah’ın her şeye gücü yeter” şeklinde meal verilen pek çok âyet, “O, her şeye bir ölçü koyar” şeklinde dilimize çevrilmelidir.

Yüce Allah’ın, pek çok âyette, hidâyetin de başarımın da, kendisinin koyduğu ölçülere/düzene uyan ve bunun gereğini yapanlar için olduğunu bildirmesi de önemlidir.² Çünkü bu, hayatı doğru anlamlandırmamızı sağlar ve kul olma bilincimizi geliştirir.

Dinin fitrat olarak tanımlanması da bundan dolayıdır. Her şeyi bir ölçüye göre yaratana kul olduğunun bilincinde olan kişi, “her şeye gücü yetmesine, yani mutlak güç sahibi olmasına rağmen Yüce Yaratıcı, her şeye bir ölçü koymuş, her şeyi bir ölçüye göre yaratmış ve başarıyı, düzenine uyanlara vaat etmiş ise, bir kul olarak benim, O’nun koymuş olduğu ölçülere uymadan başarıya ulaşmam mümkün değildir.” şeklinde düşünür. İşte bu düşünce her şeyi değiştirir. Çünkü böyle düşünen bir kişi, başarıya ulaşmak için hayallerin değil ölçülerin peşine düşer. Ölçüye uymazsa kaybedeceğini bilir, başarısızlığa uğradığında, bunun nedenini kendinde arar. Bu bilince sahip kişi, Allah’ı doğru algılar, etrafındaki gelişmeleri doğru yorumlar, yere sağlam basar ve başarıyı yakalar. Yüce Allah’ın, hikmetin gereği-

ni yapana verileceğini, bunu elde edenin de diğerlerine göre üstünlük elde etmiş sayılacağını bildirmesi, bu açıdan önemlidir.³

Ölçü varsa usûl bir zorunluluktur. Çünkü ölçü, usûl ile tespit edilir. Bugün tabiat kitabının âyetlerini okuyanlar, Allah’ın koymuş olduğu ölçüye uyarak, her ilmin kendi disiplini çerçevesinde sonuca ulaşmaya çalışırlar. Aynı ölçü, Allah’ın Kitabı için de söz konusu olduğundan, kitâbî âyetler de bir usûl üzere okunmalıdır. Çünkü Allah’ın âyetleri kevnî ve kitâbî olarak ikiye ayrılır. O’nun kevnî âyetlerini okumak ve onlardan sonuçlar çıkartmak nasıl bir usûlü gerektiriyorsa Kitâbî âyetleri ihtiva eden Kitab’ın da açıklamalarına ulaşmak, bir usûlü ve bu usûle uygun hareket eden ekipleri gerektirir. Şu âyet bunu gösterir:

“İman edeceklere doğru yolu gösterisin ve rahmet olsun diye ilim üzere açıkladığımız bir Kitap gönderdik.” (A’râf 7/52)

Allah’ın Kitabı’nın belli bir usûle göre okunmasının gerekliliğini herkes dile getirir. Burada herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. İhtilaf, o usûlün ne olduğu hususundadır. Fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi pek çok bilim dalında faaliyet gösteren bilim insanları, kurulu sistemi anlamanın ve keşfetmenin peşinde oldukları için, çalışmalarını, Allah’ın koymuş olduğu ölçü ve kurallara göre yürütmek zorundadırlar. Kevnî âyetleri okuyanlar, kendi koydukları ölçülere göre hareket eder ve sistem kurmaya çalışırlarsa başarısızlık kaçınılmazdır. Dahası bu, dengeleri bozar ve insanlığı huzursuz ve mutsuz eder.

² İnsan 76/29-30; Tekvîr 81/25-29. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Abdulaziz Bayındır, Kur’ân Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar, SVY, İstanbul, 2011, 4. Baskı, s. 134 vd.

³ Bakara 2/269.

İnsanlara huzur, mutluluk ve refah vermesi için varedilen dünya, onların cehennemi olur. Aynı durum kitâbî âyetler için de geçerlidir. Kitâbî âyetleri okuyup anlamaya ve uygulamaya çalışanlar, bunu kendi ölçülerine göre yaparlarsa, sistem kurmaya, yani din oluşturmaya kalkışmış olurlar. Bu, insanların mutluluğu için gönderilmiş dinin, insanlar için sıkıntı kaynağı haline gelmesine yol açar. Din, kişinin ahiretini de ilgilendirdiğinden, bu alanda yapılan yanlışlar, sadece dünya hayatının değil, ahiretin de kaybı demek olur ki bunun, telafisi mümkün olmayan büyük bir kayıp olacağı ortadadır.

Dinin tek sahibinin Yüce Allah olduğu gerçeği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Her türlü tasarruf hakkı sadece O'na aittir. Bize düşen; O'na kulluk edip, yalnız O'ndan yardım dilemektir. Bu da, dinde tek şâriin, yani hüküm koyucunun O olduğunu kabul etmekle olur. Şu âyet, bu açıdan çok önemlidir:

“Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri hakîm ve habîr olan Allah tarafından muhkem kılınmış ve de açıklanmış bir kitaptır. (Böyle olması) Allah'tan başkasına kulluk etmemeniz içindir. (De ki:) Ben de O'nun tarafından size uyarı yapan ve müjde veren biriyim” (Hûd 11/1-2)

Âyette geçen “أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” = (Böyle olması) Allah'tan başkasına kulluk etmemeniz içindir” ifadesi, Yüce Allah'ın, âyetleri niçin muhkem ve mufassal olarak indirdiğinin sebebini bildirmektedir. Böyle olmasaydı, yani âyetleri açıklama ve detaylandırma işi insanlara bırakılsaydı, ortaya konan din, indirilmiş değil oluşturulmuş din olurdu. Olu-

şan din, Allah'ın değil insanların dini olurdu. Bu, dinde ve hükümde ortaklık anlamına gelirdi. Allah, böyle bir ortaklığı kabul etmeyeceğini şu âyetinde bildirir:

“Onun ile aranızda koyarak kulluk ettiğiniz şeyler, adını sizin ve atalarınızın koyduğu şeylerden başkası değildir. Allah o konuda kimseye bir yetki vermemiştir. Hüküm, Allah'ın hükmüdür. O, kendinden başkasına kul olmamanızı emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Ancak, insanların çoğu bunu bilmezler.” (Yûsuf 12/40)

Âyette, insanların Allah'ın dışında kulluk ettiklerinin, kendilerinin ve atalarının ortaya koydukları kurgular olduğu bildiriliyor. Oysa Allah, bu konuda kimseye bir yetki vermemiştir. Çünkü tek hüküm koyucu O'dur. İnsanların, Allah'ın yanı sıra başkalarına kulluk etmeleri, başkalarını dinde söz sahibi kabul etmeleri ile olur. Bu, Allah'tan başkasına da kulluk etmek demektir. Oysa emredilen, kulluğu sadece O'na yapmaktır. Dosdoğru din bunu gerektirir. Birilerinin ya da atalarının kurguladığı usûl veya bu usûle ait kavramların değil Allah'ın koyduğu usûl ve bu usûle ait kavramların peşine düşmemiz emredilmiştir. Yüce Allah insanların kendi kurgularının peşine düşmemeleri için Kitab'ı tek kaynak yapmış, onu kendi açıklamış, bu açıklamalara ulaşmanın yolunu da göstermiştir. İnsanların çoğu bu gerçeği görmezden gelirler. Çünkü İnsan, sınırları aşmaya, her şeye hükmetmeye meyilli yaratılmıştır. O, bu konuda o kadar cüretkârdır ki, Allah'a din öğret-

meye dahi kalkar.⁴ İnsanın zaafını en iyi bilen Allah, bu konuda onu sürekli uyarmış, kanun koyucunun kendisi olduğunu hatırlatmıştır.

Tek Şâri' yani hüküm koyucu O'dur. Biz sadece O'nun bize gönderdiklerini, bize gösterdiği şekilde anlamak ve uygulamakla yükümlüyüz. Buna nebî ve rasûller de dahildir. Yukarıda geçen Hûd sûresinin ikinci âyetindeki "إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ" = Ben de O'nun tarafından size uyarı yapan ve müjde veren biriyim" ifadesi bunu göstermektedir. İfade dede geçen "مِنْهُ" ifadesi, Rasûlullah'ın yapmış olduğu uyarı ve müjdelelerin Kitap'tan olduğunu gösterir. Şu âyet de bunu teyid etmektedir:

"Bu Kitap da, onu doğrulamak; zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arapça indirilmiş bir Kitap'tır." (Ahkâf 46/12)

Âyette, Kur'ân'ın uyarı yapan ve müjde veren bir kitap olduğu bildirilmektedir. Rasûllerin görevi, kendilerine vahyedileni tebliğ etmek olduğu için⁵ yani rasuller kendilerine indirilen kitapları tebliğ ettikleri için, onların uyarı ve müjdeleri Kitap'tan olur. Rasûlullah'tan, bunu şöyle ifade etmesi istenmiştir:

"De ki; Ben sizi sadece vahiy ile uyarmaktayım." (Enbiyâ 21/45)

Kur'ân'ın, nebî ve rasûl kavramlarına verdiği anlamı dikkate almayıp, zihinlerinde oluşturdukları nebî algısından

hareketle farklı beklentilere girenler hakkında Yüce Allah şöyle buyurur:

"Onlara bir âyet getirmediğin zaman 'derleseydin ya?' derler. De ki: 'Ben Rabbim tarafından bana vahyedilene uyarım. Bunlar, Rabbinizden gelen göstergelerdir. Bir de inanan bir toplum için yol gösterici ve bir ikramdır.'" (A'râf 7/203)

Rasûlullah'a, kendisinin vahye uyduğunun söylenmesi önemlidir. Ona yapılan vahiy Kur'ân'dır. Kur'ân tek kaynaktır. Kur'ân'da her şeyin açıklandığı bildirilir. Bir âyet şöyledir:

"Biz bu Kitab'ı sana indirdik ki her şeyi açıklasın, doğru yolu göstere, ona bağlananlara bir ikram ve bir müjde olsun." (Nahl 16/89)⁶

Yüce Allah, Kitabı'nda her şeyi açık bir şekilde ortaya koyduğunu bildiriyorsa, din konusunda bizim başka kaynak arayışlarına girmemiz doğru olmaz. Bize düşen, tek hüküm koyucunun O olduğunu, Kitabı'nda da her şeyi açıkladığını kabul etmek, bu konuda şüpheler yaşamamaktır. Kur'ân'da bu durum şöyle ifade edilir:

"Ben Allah'tan başka bir hakem mi ararım? Kitab'ı size açıklanmış olarak indiren O'dur. Kendilerine Kitap verdiklerimiz bilirler ki bu Kitap, Rabbin tarafından hak olarak indirilmiştir. Sakın tereddüt edenlerden olma!" (En'âm 6/114)

Hal böyleyken gelenekte, "meselelerin sonsuz, âyetlerin ise sınırlı olduğu" söylenip⁷ Kur'ân'a sınır çizilmiş, Kur'ân'ı

⁴ Hucurât 49/16.

⁵ Mâide 5/67, 92; Nahl 16/35, 82; A'râf 7/62, 68, 79, 93; Hûd 11/57; Ahkâf 46/23; Ahzâb 33/39.

⁶ Âyette geçen "her şeyin açıklanması" ifadesi ile kastedilenin Kitap olduğuna dair bkz. Yûsuf 12/111; Yûnus 10/37.

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs (ö. 370/981), el-Füsûl fi'l-usûl, Kuveyt, 1994, IV,

beyan ettiği; onun dışında helal ve haram koyduğu iddia edilerek⁸ Rasûlullah'ın görev ve yetkisi aşındırılmış, âyetler arası irtibatlar gözardı edilerek Kur'an anlaşılmağına mahkûm edilmiştir.

Allah'ın dinine gereği gibi uyan bir topluluktan daha önde bir topluluk olması mümkün değildir.⁹ O halde, Müslümanların yüzyıllardır süregelen ve günümüzde de devam eden görünüşleri, bir şeylerin ters gittiğinin en açık delili olsa gerektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Gevşemeyin, üzölmeyin de. Eğer inanıyorsanız, üstün olan sizlersiniz.” (Âl-i İmrân 3/139)

Bize düşen, Kur'an'ın açıklamalarının peşine düşmek olmalıdır. İnsanlara hidâyet ve nûr olarak gönderilen ve içerisinde her şeyin bir usûle göre açıklandığı bildirilen¹⁰ Kitab'ın üzerinde yoğunlaşılmalı, tüm gayret, onun doğru olarak anlaşılması ve hayata geçirilmesi için olmalıdır.

Rasûlullah'ın örneklığı bu konuda yolumuzu açacaktır. Geleneksel anlayışa göre Sünnet, Kur'an'ın yanında müstakil bir kaynak sayılır.¹¹ Bu, Kur'an'da yer almayan bir takım hükümlerin Sünnette olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Hatta ikisinde de bulunmayan çözümlere icmâ ve kıyasla ulaşılabileceğı kabul edilir.¹² Oysa Kur'an tek kaynaktır. Sünnet, Kur'an'ın içerdiği hükümlerin Rasûlullah tarafından ortaya konması ve uygulanması olarak görölmelidir. Bu hükümleri ortaya koymak, bazen doğrudan âyeti tebliğ etmekle olabileceğı gibi, bazen de âyetler arası ilişkilerden hüküm çıkarmak şeklinde olabilir. Bu durumda Sünnet, Kur'an'ın dışında, ondan bağımsız bir kaynak olmayacaktır.

Bundan sonraki yazılarımızda bu usûlün temel kavramları, prensipleri ve uygulamalarını ele alacağız.

s. 75. Ebu'l-Huseyn el-Basrî (ö. 436/1044), el-Mu'temed fî usûli'l-fikh, Beyrut, 1403, II, s. 228; Muhammed b. Muhammed Gazâlî (505/111), el-Menhûl, Dımeşk, trs., s. 330; Ebü'l-Meâlî İmâmü'l-Harameyn Rükneddin Abdülmelik Cüveynî (ö. 478/1085), el-Burhân fî usûli'l-fikh, Beyrut, 1997, II, s. 485; 499-500, IV, s. 75; Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî (ö. 483/1090), el-Mebsût, Beyrut, 1989, XVI, s. 62; Mahlûf Muhammed Hasaneyn, Bülûğu's-sûl, Kahire, 1966, s. 151.

⁸ Serahsî, Usûlü's-Serahsî, İstanbul, 1984, II, 67; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), İrşâdü'l-fühûl ilâ tahkiki'l-hakki min 'ilmi'l-usûl, Kahire, 2006, I, 132.

⁹ Allah'ın dinine hakkıyla uyanların, yaşadıkları dönemde insanların en üstünü olacaklarının sünnetullah olduğuna dair bkz. Bakara 2/47, 122.

¹⁰ A'râf 7/52.

¹¹ Şevkani, İrşâdü'l-fühûl, I, 132.

¹² Zekiyüddin Şaban, İslâm Hukuk İlminin Esasları, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 1990, s. 39.